

Haaïen en roggen
terug in de Noordzee!

Foto © Sytske Dijkse

Christiaan van Sluis, Stichting de Noordzee:

“Haaien en roggen horen in de Noordzee. Helaas gaat het met veel van deze soorten niet goed. Sommige soorten komen hier helemaal niet meer voor. Haaien en roggen moeten niet alleen gezien worden als ongewenste bijvangst. Het is mooi dat deze dieren er nog zijn. Om deze bijzondere dieren in onze Noordzee te behouden moeten we ze veel beter beschermen, hun leefgebieden herstellen en mogelijkheden onderzoeken om soorten die er niet meer zijn terug te brengen..”

Monique van de Water, Het Wereld Natuur Fonds:

“De vleet is een roggensoort met een spanwijdte van wel 2,5 meter. Ook de ruwe haai kan 2 meter lang worden en zag je vroeger veelvuldig in onze Noordzee. Het lijkt mij fantastisch om deze grote, prachtige zeedieren weer in de Nederlandse Noordzee terug te zien. Het WNF werkt wereldwijd aan bescherming van haaien en roggen. Deze dieren zijn cruciaal voor een gezonde zee.”

Michaël Laterveer, Blue Linked:

“Dromen durven doorgeven. Het is fantastisch een bijdrage te leveren aan een gezonde toekomst voor charismatische toppredatoren in hun oorspronkelijke en natuurlijke verspreidingsgebied: de kustzone van de Noordzee. Haaien en roggen zijn als toppredatoren immers hét kenmerk van een gezond en veerkrachtig ecosysteem.”

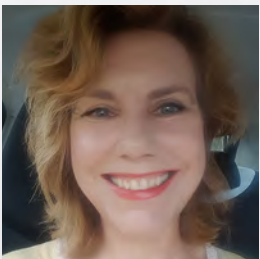

Stekelrog
Foto © Peter Verhoog

Niels Brevé, Sportvisserij Nederland:

“Het haaienmerkprogramma en het jaarlijkse evenement Sharkatag trekt jaarlijks duizenden sportvisserij naar de Noordzee, die vangen ze, merken en laten ze weer vrij. Meer kennis over haaien en roggen is essentieel om effectieve visserijmaatregelen te kunnen nemen, dat is wel nodig want de bestanden nemen af in de Noordzee. Doordat meer mensen de haaien en roggen leren kennen en begrijpen kunnen wij ze samen nog beter beschermen.”

Georgina Wiersma, Dutch Shark Society:

“Wereldwijd zijn de populaties haaien en roggen zeer sterk teruggelopen. Ik heb het voorrecht gehad veel van deze dieren in hun natuurlijke omgeving te mogen bewonderen. Het zou fantastisch zijn als dat straks ook in onze eigen Noordzee zou kunnen omdat de populaties zich hebben hersteld! Het is mijn passie mensen te laten zien hoe prachtig deze dieren zijn, en hoe belangrijk hun rol is in het ecosysteem van onze eigen Noordzee en de Zeeuwse Delta. Onbekend maakt helaas onbemind!”

Over haaien en roggen

Belangrijk voor het leven in zee

Haaien en roggen bestaan al 450 miljoen jaar. Als roofdieren bovenaan de voedselketen hebben ze een zeer belangrijke rol in het ecosysteem in de wereldzeeën. Ze zorgen bijvoorbeeld voor het ‘onderhoud’ van riffen, de balans tussen soorten en ze dragen bij aan gezonde populaties van andere dieren door de zwakkere exemplaren op te eten. Het grootschalig wegvangen van haaien en roggen heeft effect op de gehele voedselketen.

Trage voortplanting

Haaien en roggen hebben een lage voortplantingscapaciteit; veel soorten zijn pas na meer dan 10 jaar geslachtsrijp. Bij de meeste haaiensoorten komen de eieren in het lichaam van de moeder uit, waarna de babyhaaitjes volledig ontwikkeld worden geboren. Meestal gaat het om 1 tot 20 jongen per jaar. Haaien lijken in hun ontwikkeling daarom meer op zeezoogdieren dan op andere vissen.

Er zijn ook eierleggende haaien in de Nederlandse Noordzee: de hondshaai en kathaai leggen bijvoorbeeld 2 eieren per keer en het duurt 7 tot 10 maanden voor ze uitkomen. De lege eikapsels van roggen en haaien spoelen vaak aan op het strand. De meeste Nederlandse op de bodem levende roggen leggen eieren; zo’n 20 tot 140 per jaar. Hierin komen kleine roggen binnen 8 tot 10 maanden tot ontwikkeling.

De trage voorplanting van haaien en roggen maakt ze kwetsbaar voor (bij)vangst, want populaties herstellen maar langzaam.

Jonge doornhaai
Foto © WNF

Kaderrichtlijn Mariene Strategie

De Nederlandse overheid heeft in haar beleid ter uitvoering van de Kaderrichtlijn Marien (KRM) in het Nederlands deel van de Noordzee onder andere gesteld dat de populatieomvang van kwetsbare vissoorten, zoals haaien en roggen, moet verbeteren. Dat moet mogelijk gemaakt worden door leefgebieden te herstellen en bijvangsten te reduceren.

Blonde rog
foto © Peter Verhoog

Met uitsterven bedreigd

Wereldwijd wordt een kwart van alle haaien en roggen met uitsterven bedreigd (IUCN 2014). In Europese wateren is ruim 30 procent van de soorten bedreigd. Aan het begin van de twintigste eeuw kwamen haaien en roggen voor in onze Noordzee. Sommige soorten werden intensief bevestigd omdat ze gegeten werden. En met het afsluiten van de Zuiderzee in de jaren '30 ging een belangrijke kraamkamer voor haaien en roggen verloren in Nederland.

De aantallen liepen sterk terug; na de Tweede Wereldoorlog werden ze in de zuidelijke Noordzee als zeldzaam beschouwd. Door intensivering van de visserij vanaf de jaren '50 en het gebruik van steeds zwaarder vistuig zijn steeds meer gebieden in de Noordzee toegankelijk geworden voor visserij. Hierdoor vormen deze gebieden niet langer een toevluchtsoord voor haaien en roggen.

Tegenwoordig worden nog slechts 2 (niet-commerciële) soorten regelmatig gevangen: de sterrog en de pijlstaartrog. De zee-engel komt niet meer voor in de Noordzee. Van de 17 haaien- en roggensoorten die nu nog in de Noordzee leven staan er 9 op de Rode lijst van de IUCN. De meeste haaien en roggen en hun leefomgeving worden niet beschermd.

Betere bescherming nodig

De leefgebieden en kraamkamers voor haaien en roggen zijn nu nog onvoldoende bekend, maar moeten beter in kaart worden gebracht en worden beschermd. Ondiepere paaigebieden zoals kustzones kunnen als toevluchtsoord fungeren voor de dieren.

Haaien en roggen terug in de Noordzee!

Herintroductie

De kern van ons plan is de herintroductie van een aantal haaien- en roggensoorten in de Noordzee. Daar hebben we voor gekozen omdat de aantallen haaien en roggen zó ver zijn teruggelopen of zelfs verdwenen, dat voor sommige soorten natuurlijk herstel van de populatie niet meer mogelijk is. De kans op zelfstandige terugkeer in de Noordzee is klein.

Herintroductie van dieren is daarom de enige manier om soorten zoals de zee-engel en de vleet terug te krijgen in de Nederlandse wateren. Vanwege de lage voortplantingssnelheid van roggen en haaien hebben we een langetermijnplan opgesteld. Ook het beleid moet aan deze termijn aangepast worden.

De herintroductie is op te delen in 3 fasen:

Fase 1: Inrichten aquaria

In samenwerking met aquaria en dierentuinen richten we aquaria in voor de kweek van haaien en roggen en het verzamelen van eieren. Ook zoeken we samenwerking met buitenlandse dierentuinen en aquaria die ervaring hebben in het kweken en verzorgen van haaien en roggen.

Fase 2: Kweekprogramma

Een aantal soorten komt in aanmerking voor het herintroductieprogramma. De inmiddels in Nederland zeldzame stekelrog wordt al in gevangenschap gekweekt. Maar er zijn meer soorten die geschikt zijn. Hierbij wordt onder andere meegewogen welke soorten zijn uitgestorven en welke soorten goed te kweken zijn. Voor soorten die nog niet beschikbaar zijn via aquaria, vragen we vissers en Wageningen Marine Research (voorheen IMARES) om om eieren aan te leveren die zij in hun vis- en onderzoeksnetten aantreffen.

De volgende stap is om uit de verzamelde eieren verschillende soorten levensvatbare haaien en roggen te kweken. Gezien het succes van het kweken van roggen in onder andere het kweekcentrum van Dolfinarium Harderwijk is de verwachting dat dit een haalbare optie is. Het kweekprogramma wordt opgezet conform de richtlijnen voor herintroductie van soorten van de IUCN/SSC Reintroduction Specialist Group en voor het publiek zichtbaar gemaakt.

Fase 3: Pilot uitzetprogramma

We doen onderzoek om gebieden te identificeren waar we de jonge exemplaren succesvol kunnen uitzetten. Zo kijken we bijvoorbeeld naar de kwaliteit van de Nederlandse kustzone als opgroeigebied voor haaien en roggen. De aanbevelingen uit het haaien- en roggenherstelplan, dat is opgesteld door de Nederlandse Elasmobranchen Vereniging (2014), worden aangevuld met onderzoek naar de randvoorwaarden voor herintroductie.

Als de kweek succesvol is en voldaan kan worden aan de voorwaarden voor de kwaliteit van de opgroei- en leefgebieden voor haaien en roggen, zetten we de eerste gekweekte dieren uit in geschikte leefgebieden. We denken aan bijvoorbeeld de Natura 2000-gebieden in de Nederlandse kustzone.

De uitgezette haaien en roggen gaan we zorgvuldig monitoren. Sportvisserij Nederland is in 2012 een merk- en uitzetprogramma voor haaien en roggen in de Zeeuwse delta gestart. Voor het taggen en de monitoring van de uitgezette dieren gaan we met hen samenwerken. De kennis die we met dit onderzoeks- en herintroductieprogramma voor haaien en roggen opdoen is bruikbaar voor uitzetprojecten wereldwijd.

Vleet in de Noordzee
Foto © ssacn.org

Verduurzaming van visserij

In Nederland wordt er niet gericht op haaien en roggen gevestigd. Het grote probleem is vooral de (bij) vangst van haaien en roggen. De dieren worden vervolgens veelal dood teruggegooid in zee.

Het Nederlands visserijbeleid voor de kust en in de binnenwateren richt zich op verduurzaming van de visserijsector. Een onderdeel daarvan is de 'aanlandplicht': een verbod op het terug in zee gooien van vis. Dat geldt echter niet voor soorten die volgens de Europese wetgeving niet bevestigd mogen worden, zoals bedreigde haaien- en roggensoorten. Deze soorten moeten nog steeds zo snel mogelijk en ongedeerd overboord gezet worden.

Toch geldt deze uitzondering niet voor alle haaien- en roggen, en kunnen dus ook soorten die (nog) niet bedreigd zijn worden gevestigd en aangeland. De aanlandplicht wordt gefaseerd ingevoerd, en er is een uitzondering mogelijk voor soorten met een hoge overlevingskans, zoals haaien: zij kunnen terugzetting prima overleven. Voor roggen is er meer onderzoek nodig.

Een terugzetverplichting voor haaien kan het voorzichtige herstel van de soort helpen. Hiervoor hebben de vissers kennis en inzicht nodig om te weten wat ze kunnen doen en waarom.

Hondshaai in 't ei
foto © Peter Verhoog

Juridische bescherming

Op enkele uitzonderingen na (haringhaai, doornhaai en de vleet) zijn veel Noordzeesoorten momenteel niet goed beschermd. Betere juridische bescherming op het niveau van de soorten is nodig. Denk bijvoorbeeld aan de instelling van beschermde zeegebieden en aanpassing van regelgeving voor de visserij.

Maatschappelijk draagvlak creëren

Op dit moment ontbreekt een breed draagvlak voor de bescherming van haaien en roggen. Het is dan ook belangrijk om bewustwording te creëren onder het algemene publiek over de kwetsbaarheid van haaien en roggen, en over de belangrijke rol die ze vervullen in het ecosysteem.

We willen het publiek meer informeren en betrekken. Zo zullen de dierentuinen en aquaria die meewerken, hun bezoekers informeren over het project.

Haaien en roggen in de Noordzee

In de Nederlandse Noordzee komen 9 soorten haaien voor. Tot in de jaren '70 van de vorige eeuw was de doornhaai de meest voorkomende haai in de Noordzee. Inmiddels wordt de soort door internationale organisaties beschouwd als ernstig bedreigd. De huidige populatiegrootte is ongeveer 20 procent van wat het enkele decennia geleden was. De doornhaai heeft een lange voortplantingstijd en volwassen vrouwtjes scholen vaak samen. Als zo'n school gevangen wordt – meestal als bijvangst – is dat desastreus voor de soort.

Er zijn 9 soorten roggen in onze Noordzee. De stekelrog is niet de meest talrijke soort, maar wordt wel het meest gevangen als bijvangst in de bodemvisserij. Een vrouwtje wordt ongeveer 120 cm lang en is pas met 9 jaar geslachtsrijp. Mannetjes worden ongeveer 1 meter lang en zijn met 8 jaar geslachtsrijp. De stekelrog leeft op de zeebodem en eet kreeftjes en kleine vissen. De meeste stekelroggen blijven dicht in de buurt van hun geboorteplaats. Vleten zijn de grootste roggen die in de Noordzee leven. Ze kunnen 2,5 meter lang en 100 kilo zwaar worden. Aan het einde van de 19e eeuw werd er in Nederland actief op de vleet gevist, met als gevolg dat ze nu uit het Nederlands deel van de Noordzee zijn verdwenen.

HAAIEN, VLETEN & ROGGEN

van de zuidelijke Noordzee en het (oostelijke) Engelse Kanaal

1 Reuzenhaai (980 cm)
(*Cetorhinus maximus*)

T

Lichaam sterk afgeplat

NEE

Kieuwspleten tot op de rug

JA

Staartvin sikkelvormig

JA

NEE

Bovenlob staartvin bijna even lang als het lichaam

JA

3 Zee-engel (185 cm)
(*Squatina squatina*)

T

Bek en 5 kieuwspleten onderaan de buikzijde

JA

Staart zonder rugvinnen

JA

NEE

Rechte lijn van snuit tot einde vleugel raakt lichaam

JA

Bovenzijde met 2 donkere "oog"vlekken op de "vleugels"

NEE

Lichte vlekken op donkere huid, bovenzijde geheel bedekt met stekels

JA

Donkere, golvende banden en lichte stippen

13 S

10 Pijlstaartrog (140 cm)
(*Dasyatis pastinaca*)

12 Witte rog (230 cm)
(*Rostroraja alba*)

T

Witte buik zonder zwarte poriën

JA

NEE

15 Grootoogrog / Koekoeksrog (75 cm)
(*Leucoraja naevus*)

R

11 Vleet (285 cm)
(*Dipturus batis* - complex)

T

R

Rapportage verplichting

T

Terugzet verplichting

Coöperatieve
Visserij
Organisatie

Waddenvereniging

IMARES
WAGENINGEN UR

2 Haringhaai (350 cm)
(*Lamna nasus*)

T

5 Kathaai (170 cm)
(*Scyliorhinus stellaris*)

6 Hondshaai (100 cm)
(*Scyliorhinus canicula*)

7 Doornhaai (160 cm)
(*Squalus acanthias*)

T

8 Gevlekte gladde haai (140 cm)
(*Mustelus asterias*)

9 Ruwe haai (200 cm)
(*Galeorhinus galeus*)

14 Sterrog (105 cm)
(*Amblyraja radiata*)

T

15 Tekelrog (140 cm)
(*Raja clavata*)

R

17 Gevlekte rog (80 cm)
(*Raja montagui*)

R

16 Golfrog (100 cm)
(*Raja undulata*)

T

18 Blonde rog (125 cm)
(*Raja brachyura*)

R

Lichaam met
vele bruine
"luipaard"
vlekken

JA

NEE

Voorzijde
2^e rugvin
boven midden
anaalvin

JA

NEE

Geen anaalvin,
doorns voor
1e en 2e rugvin

JA

NEE

Anaalvin veel
kleiner dan
2^e rugvin

JA

NEE

Duidelijke
ronde stippen
tot aan de rand
van de vinen

JA

NEE

Lichte huid
en duidelijke,
donkere ronde
stippen

JA

NEE

4

Gevlekte gladde haai
Foto © Peter Verhoog

Plan Haaien en roggen terug in de Noordzee!

Doel

Een Noordzee waarvan het ecosysteem hersteld is en waarin gezonde populaties haaien en roggen voorkomen. Dit doel moet in 2030 gehaald zijn.

Strategie

Het vergroten van de aantallen en soorten van haaien en roggen door:

1. Het veilig stellen van huidige haaien- en roggenpopulaties door het beperken van de (bij)vangsten.
2. Het opkweken en uitzetten van jonge exemplaren van bedreigde en (lokaal) uitgestorven haaien en roggen.
3. Het creëren van veiligere leefgebieden voor haaien en roggen waarin (bij) vangsten zo veel mogelijk voorkomen wordt.

Beoogde resultaten

- De aantallen haaien en roggen zijn toegenomen in 2030.
- De belangrijkste leef- en paaigebieden van haaien en roggen zijn beschermd.
- In tenminste 1 Natura 2000-gebied komen haaien en roggen weer voor en is bescherming van deze soorten goed gewaarborgd.
- Tenminste 2 soorten bedreigde haaien of roggen worden succesvol opgekweekt en uitgezet in zee.
- Breder draagvlak bij overheid, ondernemers (vissers) en publiek voor de bescherming van haaien en roggen.

Projectorganisatie

Dit project wordt uitgevoerd door het Wereld Natuur Fonds (WNF) in samenwerking met Stichting De Noordzee (SDN), Blue Linked, Dutch Shark Society en Sportvisserij Nederland. Er is een projectteam opgezet dat regelmatig bij elkaar komt om de voortgang te bespreken. WNF is penvoerder, verantwoordelijk voor de communicatie richting het bredere publiek en levert de projectleider. SDN is inhoudelijk gesprekspartner. Blue Linked kweekt zelf haaien en leidt het kweekprogramma. Sportvisserij Nederland participeert in het merk- en volgsysteem van de uitgezette haaien en roggen. Dutch Shark Society heeft een adviserende rol, levert beeldmateriaal en documenteert het project.

Aanvrager

Wereld Natuur Fonds

WNF werkt toe naar een gezond ecosysteem in onze Noordzee via het herstel en de bescherming van belangrijke leefgebieden en soorten die hiervan afhankelijk zijn. Ook werken we aan de verduurzaming van de visserij. WNF werkt onder andere aan bescherming

- via beleid en wetgeving;
- door herstel van schelpdierbanken, haaien, roggen en andere belangrijke zeedieren;
- door verduurzaming van visserij door samenwerking met de visserij; en
- door samenwerking met producenten, retailers, consumenten en andere belangrijke schakels in de visketen.

Engelhaai
Foto © Peter Verhoog

Partners

Stichting De Noordzee

Al meer dan 30 jaar geeft Stichting De Noordzee (SDN) de Noordzee een stem, met als doel: een schone en gezonde zee, die invloeden van buiten veerkrachtig opvangt. Een goed functionerend ecosysteem legt daarvoor de basis. SDN zoekt de dialoog en streeft naar oplossingen. SDN is een (inter)nationaal gewaardeerd gesprekspartner, met inhoudelijke kennis. SDN werkt steeds vaker samen met bedrijven uit de sector aan concrete projecten die ten goede komen aan het bedrijf én de Noordzee. Ook richt SDN zich steeds meer op consumenten en het publiek om gedragsverandering te bevorderen en te laten zien hoe mooi onze Noordzee is.

Blue Linked

De oprichter van Blue Linked, Michaël Laterveer, heeft als marien bioloog ruim 15 jaar ervaring met het houden en kweken van haaien en roggen. Als curator van het Oceanium en het haaienbassin in Diergaarde Blijdorp stond hij aan de basis van de oprichting van de kweekprogramma's voor publieke aquaria (EUAC, FAITAG programma's) en heeft daarbij een brede ervaring met het uitvoeren van dergelijke programma's als coördinator.

Sportvisserij Nederland

Sportvissen is één van de grootste vrijetijdsbestedingen van Nederland; Sportvisserij Nederland (SVN) heeft 600.000 leden. De organisatie is koninklijk erkend en werkt sinds decennia op diverse fronten toe naar herstel van de kenmerkende visbestanden. Zij onderkent het behoud van soorten als haaien en roggen voor een gezond ecosysteem in de Noordzee. Een goed voorbeeld, waar lobby, onderzoek en publiciteit bij elkaar komen, is Sharktag: een 3-daags evenement waarbij schippers, hengelaars, politici en verslaggevers gezamenlijk de zee op gaan om haaien te merken. SDN en SVN lanceerden samen de website haairog.nl en maakten samen met andere organisaties zoekkaarten en factsheets waarmee sportvissers haaien- en roggensoorten kunnen herkennen.

Dutch Shark Society

Dutch Shark Society is een actieve schakel tussen wetenschap en publiek door het steunen van onderzoek, het zichtbaar maken daarvan en het ontwikkelen van media-initiatieven door fotografie en film binnen een informatieplatform. Daarbij streeft deze non-profitorganisatie naar een brede samenwerking met andere instanties en instituten op dit gebied, maar ook met de duikbranche en de professionele en recreatieve visserij.

